

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 16/2022, ss. 119-131
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2022.16(9)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Martyna Czarnecka

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0003-4804-1728

Mariola Żelazkowska

Akademia Mazowiecka w Płocku

ORCID: 0000-0001-6567-9892

TERAPEUTYCZNY WYMIAR BAJEK W PRACY LOGOPEDY

THE THERAPEUTIC DIMENSION OF FAIRY TALES IN THE WORK OF A SPEECH THERAPIST

Abstrakt

Bajka stanowi istotny element kultury większości społeczeństw. Jest jednym z kluczowych gatunków epiki ludowej, w której poruszane są zagadnienia, ważne w rozwoju każdego dziecka, a mianowicie stosunki międzyludzkie, ideały dobra i sprawiedliwości oraz kryteria oceny ludzkich zachowań. Pozwala ona lepiej zrozumieć otaczający świat, utrwalać zdobyte w nim doświadczenia, lepiej funkcjonować, pokonywać różnorodne

Abstract

The fairy tale is an important element of the culture of most societies. It is one of the essential species of the folk epic in which there are brought up issues that are important in the development of each child, namely interpersonal relationships, ideals of good and justice, and criteria for assessing human behavior. It allows you to understand the surrounding world, consolidate the experience gained in it, function better, overcome various

trudności. Bajka wpływa na rozwój społeczny, pomaga w nawiązywaniu kontaktów, w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych, jak również na rozwój poznawczy, emocjonalny i moralny. Czytanie tego gatunku literatury sprzyja ponadto szybszej nauce mówienia, dostarcza dziecku wzorów poprawnej wymowy, wzbogaca słownictwo. Wyjątkowość bajek można wykorzystać zarówno w procesie nauczania, kształcenia, wychowania, jak i terapii.

W niniejszej publikacji autor będzie chciał odnieść się do kwestii zastosowania bajkoterapii w praktyce logopedycznej. Idea logopedycznej bajki terapeutycznej zawiera się w zapewnieniu dziecku wielowymiarowego wsparcia, między innymi w obszarze rozwoju językowego, poznawczego czy emocjonalnego. Bajka logopedyczna oprócz tego, że usprawnia narządy mowy dziecka, to również uwarunkowuje na różnorodność świata dźwięków, mobilizuje do myślenia i poprawnej werbalizacji.

SŁOWA KLUCZOWE

bajka, terapia, logopedia, rozwój dziecka, wsparcie

difficulties. The fairy tale affects social development, helps in making contacts and in resolving conflict situations, as well as on cognitive, emotional and moral development. Reading this genre of literature is also advantage to faster learning to speak, provides the child with exemplars of correct pronunciation, enriches vocabulary. The uniqueness of fairy tales can be used in the teaching, education, upbringing and therapy.

In this publication, the author will want to refer to the issue of the use of fairytale therapy in speech therapy. The idea of a speech therapy therapeutic fairy tale involves providing the child with multidimensional support, including in the area of linguistic, cognitive and emotional development. Speech therapy fairy tale, in addition to improving the child's speech organs, also sensitizes to the diversity of the world of sounds, mobilizes thinking and correct verbalization.

KEY WORDS

fairy tale, therapy, speech therapy, child development, support

1. Wprowadzenie

Bajka to jeden z gatunków literackich, mający charakter moralizatorski. Za twórcę pierwszych bajek uznaje się Ezopa, który już w starożytnej Grecji, tworzył krótkie utwory wierszowane. W szerszym ujęciu definicji słowa bajka możemy powiedzieć, że jest to opowieść napisana prozą lub wierszem, gdzie bohaterami mogą być: osoby, zwierzęta, rośliny lub przedmioty. Zawiera w sobie morał, przekaz. Bajki mogą przedstawiać sytuacje, które zdarzają się w życiu codziennym, a ich zadaniem jest ukazanie pewnych uniwersalnych zachowań, adekwatnych do danej sytuacji (Smuszkiewicz 2015, 85-95).

Bajki to także jeden z pierwszych gatunków literackich, z jakim dziecko ma kontakt, dlatego często zamiennie używanym określeniem słowa bajka jest literatura dla najmłodszych. Jest to bowiem gatunek literacki najbardziej dostosowany, zarówno do możliwości, jak i potrzeb poznawczych dziecka.

Wartość bajek w wychowaniu dziecka jest od dawna szeroko poruszana w literaturze naukowej. Zwłaszcza obecnie, w czasie symboliki obrazkowej, Internetu czy ko-

munikacji multimedialnej, trzeba podkreślić wartości płynące z czytania i odbierania literatury.

Bajki stanowią istotny element kultury większości społeczeństw. Są jednym z głównych gatunków epiki ludowej. Ich tematyka dotyczy, ważnych dla rozwoju każdego dziecka, zagadnień, a mianowicie stosunków międzyludzkich, ideałów dobra, sprawiedliwości, tolerancji oraz kryteriów oceny zachowań człowieka. Pozwalają one lepiej zrozumieć otaczający świat, utrwaląc zdobyte w nim doświadczenia, lepiej funkcjonować, pokonywać napotykaną trudności. Bajki wpływają na wszechstronny rozwój dziecka, zarówno poznawczy, emocjonalny, moralny, jak i społeczny, pomagają w nawiązywaniu kontaktów, w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych. Czytanie tego gatunku literatury sprzyja ponadto szybszej nauce mówienia, dostarcza dziecku wzorów poprawnej wymowy, wzbogaca język dziecka.

Wyjątkowość bajek można wykorzystać zarówno w procesie nauczania, kształcenia, wychowania, jak i terapii. Świetnie sprawdzają się one jako środek dydaktyczny w trakcie zajęć edukacyjnych, a bohaterowie bajek mogą być wzorami służącymi do kształtowania charakteru i zachowań młodego człowieka. Zaletą bajek jest ich uniwersalność co oznacza, że morały i nauki płynące z nich zawsze będą uczyć nowe pokolenia jak żyć i poprawnie funkcjonować oraz ponadczasowość, pomimo upływu lat, ludzie dalej je słuchają i uważają za wzorowy. Ponadto przekazywane są czytelnikowi w sposób łatwy i przyjemny.

Bajki odpowiadają sposobom myślenia dzieci, ich marzeniom i wyobrażeniom. Znacząco rozwijają język, stymulują mowę oraz wzbogacają słownictwo. Dają także wzorce do naśladowania oraz pomagają zrozumieć, co jest dobre, a co złe. Dzięki przekazywanym treściom uczą identyfikować, rozpoznawać i nazywać emocje oraz uczucia. Pozwalają doświadczać świat różnymi zmysłami, a ponadto wzbogacają doświadczenia językowe poprzez symbole, metafory i rymy. Bez wątpienia rozwijają wyobraźnię, fantazję i kreatywność.

Istotnym walorem bajek jest także ich duża dostępność, zwłaszcza, że mogą one przybierać różne formy - pisemne, ustne, a w obecnych czasach również analogowe i cyfrowe. Taka mnogość zalet bajki sprawia, że zarówno rodzice, jak i nauczyciele chętnie czytają lub opowiadają bajki. Uważają, że kontakt dziecka z bajką, wpływa na nie pozytywnie i wspomaga jego rozwój.

W niniejszej publikacji autor będzie chciał odnieść się do kwestii zastosowania bajkoterapii w praktyce logopedycznej. Koncepcja logopedycznej bajki terapeutycznej zawiera się w zapewnieniu dziecku wielowymiarowego wsparcia, między innymi w obszarze rozwoju językowego, poznawczego czy emocjonalnego. Bajka logopedyczna oprócz tego, że usprawnia narządy mowy dziecka, to także uwrażliwia na różnorodność świata dźwięków, mobilizuje do myślenia i poprawnej werbalizacji.

2. Bajka w literaturze przedmiotu

„Bajka – krótki utwór literacki zawierający morał, często jest wierszowany, czasem żartobliwy. Morał może znajdować się na początku (promythium) lub na końcu (epimythium) utworu albo wynikać z jego treści. Istotną cechą bajki jest alegoryczność. Bohaterami bajek mogą być ludzie, a także zwierzęta, przedmioty i zjawiska, które uosabiają typy ludzkie, cechy charakteru lub przeciwstawne poglądy i stanowiska” (Sławiński 2000, s. 55).

Zagadnieniem potrzeby obcowania dziecka z bajką zajmowano się od dawna. Najmłodsi nie tylko czerpali przyjemność z bajek, ale także uczyli się interpretować rzeczywistość, doświadczać świata ludzi i zwierząt, rozwijali swoje umiejętności komunikacyjne i znajdowali wzorce zachowań. Zdając sobie sprawę z pozytywnego wpływu bajek na dzieci, opiekunowie opowiadali dzieciom bajki na dobranoc, a w powojennej Polsce już od 1962 roku, zaczęto emitować blok bajek, tak zwanych, „Dobranoczek” dla najmłodszych. W 2001 roku zaistniała kampania społeczna „Cała Polska czyta dzieciom”, która trwa do dnia dzisiejszego. Wszystkie wymienione aktywności dorosłych, mające na celu zapewnienie dzieciom kontaktu z bajkami są spowodowane przekonaniem o pozytywnym działaniu bajek na ich wszechstronny rozwój, w sposób dla nich łatwy, przyjemny i zrozumiały (Ośrodek ewaluacji 2019). Dzieci mają więc kontakt z bajką już od najmłodszych lat, przy czym Aleksandra Kruszewska zaznacza, iż pod koniec wieku przedszkolnego, dziecko potrafi już rozróżnić czym jest bajka, a czym faktycznie, prawdziwe zdarzenie. Autorka podaje, iż literatura ma ogromny wpływ na udział w rozwoju osobowości, już „J. Piaget na podstawie bardzo wnikliwych badań ustalił, iż dziecko pod wpływem magicznego myślenia formuje charakterystyczny dla siebie obraz rzeczywistości... Pierwotny światopogląd dziecka najbardziej charakteryzuje subiektywność, animistyczność i iluzjonistyczność. Ma on niewątpliwy wpływ na rozwój emocji u dzieci. Wszystkie emocje dziecka mają istotne znaczenie, pełnią wiele użytecznych funkcji” (Kruszewska 2019, s. 216).

Bajki pisane można podzielić na narracyjne, epigramatyczne, fantastyczne oraz bajki terapeutyczne. Pierwsze z nich są krótką wierszowaną nowelą, posiadającą nieskomplikowaną fabułę. Morał zazwyczaj występuje na końcu w formie wypowiedzi jednej z postaci. Najbardziej znanymi autorami bajek narracyjnych byli: Barbios, który zapoczątkował ten rodzaj bajek, oraz La Fontain, tworzący w XVII wieku. Bajki epigramatyczne zaś zapoczątkował Simonides z Keos a w XVIII wieku ich znanym autorem był Lessing (Sławiński, Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopień-Sławińska 2002, s.52). To model bajki zwartej, skrótovej, pozbawionej opisów czy rozbudowanej fabuły zazwyczaj killkuwersowej. Ich istotą jest trafna pointa. Bajka epigramatyczna zawiera często refleksję o świecie (Gazda, Tynecka-Makowska 2006, s.58). W Polsce znanym twórcą bajek epigramatycznych był Ignacy Krasicki. Stawiał on nie tylko na zwięzłość, ale i na dowcip (Abramowska 199, s.21).

Z kolei magiczną, inaczej zwana też baśnią, zawierającą w sobie elementy cudowności związane z ludowymi wierzeniami jest bajka fantastyczna. Jej cechą podstawową

stanowi przewaga pierwiastków fantastycznych, cudownych czy czarodziejskich nad realnymi, ludzkimi (Krzyżanowski 1965, s.34).

Niewątpliwie potrzebne, wspierające rozwój dziecka, stanowiące próbę podejmowania walki z problemami, które dotyczą najmłodszych i coraz częściej wykorzystywane w procesie dydaktyczno- wychowawczym są bajki terapeutyczne. Największą ich zaletą jest możliwość tworzenia historii połączonych z baśnią, dostosowanych indywidualnie do każdego dziecka i trudności, z jaką się ono spotyka. Poprzez słuchanie i późniejszą rozmowę dziecko poznaje sposoby rozwiązania swojego problemu. Bajki tego rodzaju oprócz obniżania lęków mają też na celu poszerzanie wiedzy dziecka o pozytywne postawy i zachowania (Molicka, 1999, s.18).

Maria Molicka do bajek terapeutycznych zalicza bajki psychoedukacyjne, psychoterapeutyczne i relaksacyjne. Celem pierwszych jest zmniejszanie negatywnych stanów emocjonalnych głównie poprzez oddziaływanie na procesy poznawcze dziecka i zmianę sposobu myślenia o określonej sytuacji emocjonalnej poprzez przyzwyczajanie się do niej i pokazanie innych wzorców postępowania. Bajki psychoedukacyjne mają pomóc w zmianie zachowań. Dzięki nim dziecko uczy się nazywania różnego rodzaju emocji zarówno przyjemnych, jak i nieprzyjemnych. Drugie służą kompensacji niespokojonych potrzeb, redukcji lęku, złości, łączącego się z nieprawidłowym obrazem własnej osoby, niższym poczuciem wartości. Ten typ bajki łączy w sobie elementy bajki psychoedukacyjnej rozszerzonej o wsparcie emocjonalne. Natomiast głównym zadaniem bajek relaksacyjnych jest wyciszenie, odprężenie i uspokojenie dziecka za pomocą wyobrażeń opierających się na strukturze słuchowej, wzrokowej i czuciowej. Powinny one działać na wszystkie zmysły (Molicka 2002, s.153-154). Ważna jest wygodna postawa dziecka podczas ich słuchania, która ma mu pomóc w zmniejszeniu napięcia mięśniowego.

Wśród bajek wykorzystywanych w terapii, a mających znaczący wpływ na stymulowanie rozwoju językowego dzieci, wyróżnia ponadto bajki rymowane, rozwijające sprawność językową i logopedyczne. Celem bajek rymowanych jest rozbudzanie możliwości intelektualnych, wyobraźni twórczej dziecka, doświadczeń językowych, poprzez między innymi zastosowanie rymu oraz kształtowanie umiejętności słuchania i rozwoju mowy (Łaba 2012, s.19). Bajki rozwijające sprawność językową wykorzystywane są jako metoda psychostymulacyjna, usprawniająca i rozwijająca mowę i myślenie, zachęcająca do nauki opowiadania bajek (Młynarska 2002). Bez wątpienia do bajek terapeutycznych zaliczyć należy bajki logopedyczne pomagające w rozwijaniu aparatu artykulacyjnego, oddechowego i słuchowego, mowy opowieściowej i związanej oraz kształtujące myślenie przyczynowo – skutkowe, spostrzegawczość i pamięć słuchową (Tońska – Mrowiec 2005). Odpowiednio napisana historia, bajka, uwzględniająca różnorodne problemy komunikacji werbalnej dziecka, rozwija między innymi porozumiewanie się, werbalizację, słownictwo bierno i czynne, rozumienie, artykulację, czy sprawność ruchową aparatu artykulacyjnego.

Klasyfikacja bajek jest bardzo rozbudowana i wskazuje, z jak wieloma jej rodzajami mamy do czynienia. Są one niezwykle cennym wytworem ludzkiego umysłu, dawniej

pisane były z myślą wyłącznie o dorosłych, z czasem przekształciły się w utwory pisane specjalnie dla dzieci. Bajki opowiadają o świecie w różnych czasach, ale bardzo ważną rzeczą jest to, że pokazują i uczą niezmiennych się z biegiem lat prawd życiowych i nieprzemijających wartości. Zaletą bajek czytanych jest to, że dziecko, właśnie wtedy, jest aktywnym słuchaczem, zadaje często pytania oraz nawiązuje bliższy kontakt z osobą, która mu je czyta. Wspólne spędzanie czasu z dzieckiem jest wspaniałym przeżyciem nie tylko dla dziecka, ale również dla rodzica. Oprócz emocjonalnych przeżyć, ten gatunek literacki, niewątpliwie ma pozytywny wpływ na wszechstronny rozwój.

Stefan Szuman zwrócił uwagę na to, że dziecko słuchając bajki „uczy się ujmować myślowo i wyobrazeniowo całości zdarzeń życiowych, zdawać sobie sprawę z ich przebiegu, wiązać poszczególne fakty i podporządkować je myśli przewodniej” (Szuman 1960, s. 204).

3. Znaczenie bajkoterapii w rozwoju dzieci

Bajkoterapia jest jedną z metod pracy z dziećmi, dzięki której możemy im skutecznie pomagać i wspierać ich. Prekursorem tego nurtu był Bruno Bettelheim, który upatrywał źródeł terapeutycznych bajki, w nurcie psychologii. Według niego uporządkowuje ona świat wewnętrzny dziecka, koi jego lęki, rozbudza ciekawość, uruchamia wyobraźnię, empatię i wpływa stymulująco na pokonywanie pojawiających się trudności. Jej zastosowanie postrzega jako sposób na rozwiązywanie nieuświadomionych konfliktów wewnętrznych oraz kształtowanie umiejętności funkcjonowania w grupie społecznej (Bettelheim 1996, s.137). Na gruncie polskim prekursorem bajkoterapii jest Maria Molicka, autorka takich między innymi książek jak: *Bajki terapeutyczne czy Bajkoterapia*.

Pojęcie bajkoterapii oznacza „metodę profilaktyczną i terapeutyczną adresowaną do małych dzieci w wieku od czterech do dziewięciu lat. Oddziaływanie jej polega na zapoznaniu małego słuchacza ze świadomie ułożonymi bajkami, zwanymi terapeutycznymi” (Krzyśka 2005, s.351). Określenie *terapeutyczne* wskazuje na cechy charakterystyczne tych bajek, podporządkowane celom, jakim służą (Molicka 2011, s.147). Metoda ta, mimo iż adresowana jest do dzieci zmagających się z różnorodnymi stanami lękowymi, to pełni także wiele innych funkcji, m.in. służy: wychowaniu, relaksacji, socjalizacji, kompensacji, rozwojowi kreatywności i zdolności językowych.

Agnieszka Łaba umiejscowiła bajkoterapię w biblioterapii i arteterapii. Jej zdaniem bajkoterapia wzmacnia wiarę w swoje możliwości, zmienia stosunek i nastawienie do siebie i otoczenia, a także wyrabia pamięć i buduje słownictwo. Stanowi formę umożliwiającą zmianę zachowania dzięki identyfikacji z bohaterami (Łaba 2011, s.14). Każda bajka ma charakter dydaktyczny. Jej struktura bazuje na przeciwstawnych obrazach: dobry – zły, bogaty – biedny, mądry – głupi, sprawiedliwy – nieuczciwy i ocenach zachowań swoich i innych ludzi. Porusza tematykę ważną w życiu, dotyczy sytuacji trudnych, sięgając do emocji, lęków, w sposób dostosowany do rozwoju i możliwości dzieci.

Bohaterowie bajek zwyciężają trudności i przeszkody, są uparci, cierpliwi i wytrwali. Dziecko identyfikuje się z nimi, poznając tym samym zasady moralne, społecznie akceptowane normy zachowania obowiązujące w środowisku jego funkcjonowania, a także wartości, ważne i potrzebne w życiu każdego człowieka. Dzieci uczą się od bohaterów bajek ponoszenia konsekwencji swoich wyborów oraz reguł, które rządzą w świecie dorosłych. Naśladując ich zachowania przyswajają role społeczne, które potem ćwiczą w zabawach ze swoimi rówieśnikami. Bajkoterapia ma więc znaczenie socjalizacyjne.

Bajki modelują cechy społeczne dzieci, uczą współżycia z innymi, integrowania ze środowiskiem rówieśniczym, przyrodniczym, lokalnym, respektując tym samym prawa, które w nich obowiązują. Z jednej strony kształcą w dziecku szacunek, przywiązanie i zaufanie, z drugiej uczą ich odwagi, mądrości, uczciwości, życzliwości, skłaniają do refleksji. Ponadto rozwijają wyobraźnię, ciekawość, wzbogacają słownictwo, nawiązują do kultury narodowej i historii.

Dzięki bajkom terapeutycznym dzieci bez lęku pracują nad swoimi problemami, uczą się postępować w trudnych sytuacjach i panować nad emocjami. Tworzą ponadto własny system norm i zasad, a tym samym własną tożsamość. W skomplikowanych dla dziecka sytuacjach życia codziennego bajkoterapia wspiera i kompensuje jego niezaspokojone potrzeby oraz oczekiwania. Ważne jest, aby dziecko uwierzyło we własne siły i swoją wartość. W związku z tym tematyka i wydarzenia w nich przedstawione powinny obrazować te, z którymi musi się ono zmierzyć. Często świat bajek kompensuje dziecku ubogie środowisko wychowawcze, zaspokaja jego emocjonalne potrzeby. Dziecko identyfikując się z bohaterami bajek, buduje w sobie poczucie nadziei, lepszej przyszłości, wartości, a nade wszystko radości. Dzieci bardzo często uciekają w świat baśni i bajek, które pozwalają zapomnieć o lęku, stresie, niepokoju, czy bólu, a więc od realnej, otaczającej je rzeczywistości. Odpowiednio wybrana literatura korzystnie, wręcz relaksacyjnie, wpływa na emocje dzieci, wycisza je i uspokaja.

Głośne czytanie w domu rodzinnym, w przedszkolu, w szkole powinno stać się standardem, pewną przyjemną inwestycją w wychowanie psychospołeczne, moralne, a także rozwój intelektualny dziecka. Służy ono nadrzędnemu celowi, jakim jest edukacja. To także dzięki bajkom dziecko poznaje piękno języka literackiego, jego bogactwo, doskonali umiejętność poprawnego wypowiedziania się. Literatura dziecięca inspirowe rozmowy, kształci upodobania i poczucie humoru. Jest łatwo dostępnym sposobem na budowanie więzi dorosłego z dzieckiem, pobudza intelekt, twórcze aspiracje. Dzieci czytając bajki stają się aktywnymi jej odbiorcami. Rozwijają pomysłowość, tworzą własne, ciekawe opowiadania, prace plastyczne. Ponadto ta forma aktywności pozytywnie wpływa na kształtowanie procesów poznawczych, zwłaszcza myślenia, pomaga w rozumieniu ludzi, świata i siebie. Ważnym aspektem jest również to, że głośne czytanie kształtuje nawyk czytania na całe życie, a przez to chroni dziecko przed konsekwencjami, jakie niesie współczesność, czyli uzależnienie od technologii teleinformatycznych.

Podsumowując przemyślenia na temat roli, jaką pełni w rozwoju i wychowaniu bajkoterapia, należy podkreślić, że wywiera ona znaczący wpływ na kształtowanie

osobowości dziecka. Umożliwia wszechstronny rozwój i pozwala na kształtowanie odpowiednich postaw, umiejętności, społecznie akceptowanych norm i wartości (Hajzak 2010, s.13-15). Dziecko przez bajkoterapię tworzy pozytywny obraz siebie oraz kształtuje poczucie własnej wartości. Identyfikując się natomiast z bohaterem, doświadcza akceptacji, zrozumienia, miłości, redukuje napięcie emocjonalne, w następstwie czego nie czuje się osamotnione. Chętnie dzieli się swoimi emocjami, przeżyciami, wierzy w rozwiązywanie swoich problemów. Należy jednak pamiętać, że kontakt z książką nie jest naturalną potrzebą dziecka. To środowisko rodzinne, przedszkolne, czy szkolne winno rozbudzić w dziecko tę potrzebę i wskazać im świat, który będzie ich wspierał, pomagał i kształcił.

4. Bajkoterapia w logopedii

„Logopedia jest nauką o kształtowaniu prawidłowej mowy, usuwaniu wad wymowy oraz nauczaniu mowy w wypadku jej braku lub utraty” (Styczek 1981, s.13). Wszystkie specyficzne, zamierzone oddziaływania mające usunąć wszelkie zakłócenia, opóźnienia mowy, zaburzenia procesu porozumiewania się oraz wypracować odpowiedni poziom zdolności komunikacyjnych nazywamy terapią logopedyczną. Są to czynności, które obejmują działania profilaktyczne, diagnostyczne, instruktażowe oraz popularyzacyjne, czyli mające na celu zapobieganie, ograniczanie i usuwanie wszelakich zakłóceń i zaburzeń komunikowania się oraz łagodzenie ich skutków. Z jednej strony do celów i zadań terapii logopedycznej należą: usprawnianie aparatu mowy, kształtowanie prawidłowej mowy zarówno od strony fonetycznej, leksykalnej i gramatycznej, stymulowanie rozwoju mowy, doskonalenie wymowy już ukształtowanej oraz rozwijanie wrażliwości ortofonicznej. Z drugiej - usprawnianie techniki czytania i wdrażanie do czytania literatury dla dzieci. Pracując z dziećmi, czy to na etapie diagnozowania, korygowania, czy też utrwalania i kontroli, logopeda uwzględnia wszystkie aspekty logoterapii jak: zaburzenia mowy, objawy współwystępujące, cechy osobowości, indywidualne możliwości dziecka.

Wczesne stosowanie ćwiczeń i zabaw językowych aktywizuje rozwój dziecka, przyspiesza rozumienie mowy, motywuje do mówienia i zapobiega powstawaniu wad wymowy. Bogaci także słownik i kształci mowę ekspresyjną. Oczekiwane efekty można osiągnąć dzięki systematyczności, wytrwałości i stosowaniu różnorodnych form aktywności dziecka, pamiętając o tym, że „Logopeda nie może czuć się przypisany ani do jednej koncepcji, ani do jednego rodzaju oddziaływań. Ponieważ budowanie czy odbudowywanie systemu językowego zachodzić może jedynie w interakcjach, staje się także podstawowym zadaniem logopedy(...) Taki ogląd problemu wpisuje się w widzenie logopedii, jako dyscypliny integrującej wiedzę wielu dyscyplin naukowych, zajmujących się człowiekiem i jego działaniem w świecie” (Cieszyńska 2011, s. 414). W związku z tym celowe jest zastosowanie bajek w logoterapii, które niezwykle efektywnie przyczyniają się do rozwoju komunikacji, werbalizacji, słownictwa biernego i czynnego, mowy po-

wieściowej, myślenia, rozumienia, artykulacji, sprawności ruchowej aparatu artykulatoryjnego, dykcji, a także relaksują.

Bajka logopedyczna to krótka historyjka, której bohaterami są zwykle zwierzęta, postaci ze świata bajek, a także samo dziecko. Treść jej może być nierealna, fikcyjna lub może przedstawiać aktualną sytuację w jego życiu. Na podstawie wysłuchanego fragmentu bajki dzieci wykonują różnorodne ćwiczenia usprawniające narządy mowy, czy też mowę komunikacyjną. Logopeda wykorzystując bajkę, w niemal każdym działaniu porusza się w kilku obszarach, które się uzupełniają i wpływają na prawidłowy rozwój mowy, a mianowicie:

- słownictwo bierne i czynne - dziecko z opóźnionym rozwojem mowy, ubogim słownikiem, ograniczającym się najczęściej do pojęć konkretnych, słuchając bajki, oglądając ilustrację, rozmawiając o niej, w przyjemny i ciekawy sposób wzbogaca słownictwo,
- mowa powieściowa – dajemy dziecku wzór, opowiadając treść w sposób jak najprostszy, zrozumiały dla niego, uczymy sposobu budowania pełnych zdań, tworzenia kilkuzdaniowych wypowiedzi; pomocne w tym obszarze są historyjki obrazkowe, których treść pokrywa się z treścią bajki, a układając je porządkujemy bieg wydarzeń (Tońska-Mrowiec, 2005),
- myślenie – porządkowanie w zakresie myślowym posiadanej wiedzy i doświadczeń, a tym samym przy pomocy języka łączenie ich w konkretne informacje (Skorek 2005, s.112); procesy myślowe silnie łączą się ze sprawnością językową, w aspekcie myślenia przyczynowo-skutkowego, abstrakcyjnego, a także twórczego; bajki pobudzają wyobraźnię i rozbudzają kreatywność,
- rozumienie – w oparciu o bajkę ćwiczymy prawidłowe rozumienie i koncentrację uwagi, kiedy np. dziecko odpowiada na pytania do tekstu bajki,
- artykulacja – w tym zakresie logopeda dąży się do utrwalania prawidłowej realizacji głosek, ważny jest więc odpowiedni, atrakcyjny dobór materiału językowego; niezawodna w tym przypadku jest także bajka, która stanowi łatwy i przyjemny dla dziecka materiał ćwiczeniowy,
- relaks – ćwiczenia relaksacyjne stosuje się u osób, u których zaburzenie mowy ma podłoże emocjonalne; w tym obszarze pomocne są bajki relaksacyjne.

W pracy logopedycznej wykorzystuje się bajki ogólnodostępne, ale także te, których autorami są sami terapeuci – logopedzi. Tworzą je, czasami wspólnie z dzieckiem, skupiając się na celach terapeutycznych i możliwościach rozwojowych dzieci. Powinni oni dbać o prawidłowość i staranność sposobu mówienia zarówno wymowy, intonacji, akcentu, prostego i zrozumiałego budowania wypowiedzi. Czas trwania bajki i ćwiczeń powinien być dostosowany do wydolności i wieku dziecka. Z dziećmi młodszymi lub ze słabą koncentracją uwagi należy pracować krócej, wykorzystując zwięzłe formy literackie lub ich fragmenty. Ćwiczenia te natomiast wymagają systematyczności i wytrwałości. Tylko wtedy, gdy zastosowane zostaną te zasady, możliwe jest osiągnięcie oczekiwanych efektów.

Reasumując, bajkoterapia, jako jedna z metod terapeutycznych, stanowi istotny element pracy logopedy. Z tego względu jej znajomość jest kluczem we współpracy z dziećmi, u których, z różnych przyczyn, zakłócony lub zaburzony jest proces porozumiewania się. Koncepcja logopedycznej bajki terapeutycznej zapewnia dziecku dwuwymiarowe wsparcia: w obszarze rozwoju emocjonalnego i językowego. Bajka logopedyczna oprócz tego, że usprawnia narządy mowy dziecka, to również uwrażliwia na różnorodność świata dźwięków, mobilizuje do myślenia i poprawnej werbalizacji, przygotowuje do nauki czytania, zwłaszcza poprzez usprawnianie słuchu fonemowego.

Podsumowanie

Bajka to wyjątkowe narzędzie wykorzystywane w pracy z dzieckiem, zarówno w domu, przedszkolu, czy w szkole. Jak wskazują powyżej wymienione wartości, łączy w sobie pewną uniwersalność, w której można zawrzeć przesłanie. Bajka ma tę specyficzną cechę, iż dociera do wszystkich, bez względu na wiek i możliwości rozwojowe. Jest więc ponadczasowym narzędziem wspierającym pracę z dzieckiem. Jej uniwersalność przejawia się również w tym, iż bajka ma wymiar globalny. Wykorzystuje się ją, zarówno w pracy terapeutycznej, jak i w innych formach aktywności. Pełni istotną rolę w życiu dziecka. W późnym dzieciństwie bajka czytana może służyć wychowawcom i rodzicom w zakresie wspomagania procesu edukacyjnego. Wykorzystanie bajek terapeutycznych, zwanych bajko-pomagajek wspiera i daje poczucie bezpieczeństwa, dostarcza wielu praktycznych wskazówek, opowiadają racjonalnie o świecie dziecięcych emocji i konkretnych problemach, z którymi dzieci się stykają. Przesłanie bajek jest ponadczasowe i zrozumiałe, bez względu, w jakich okolicznościach, do jakich celów, czy adresatów, będziemy ją wykorzystywać. Dzieci poszukają i utożsamiają się już postaciami z bajek, ponieważ ich bohaterowie mają zazwyczaj takie cechy, które są dla nich zrozumiałe i czytelne, łatwe w odbiorze i identyfikacji. To właśnie te cechy skłaniają do naśladowania. Bajki przekazywane są w formie, w której świat nieożywiony może być ożywiony, gdzie razem z bohaterem można rozwiązywać problemy, uczyć się zachowań bazując na doświadczeniach innych. Podkreślić należy fakt, że tylko odpowiednio wybrana bajka, tak pod względem treści, jak i języka dostosowanego do wieku i możliwości rozwojowych dziecka, gwarantuje powodzenie w realizacji założonych celów. Bajka pozwala dziecku odczuwać emocje, rozwijać się, rozwiązywać problemy, radzić sobie z lękiem.

Mówiąc o nowych sposobach oddziaływania i wspierania wszechstronnego rozwoju dzieci, autor zauważa wielką rolę bajkoterapii jako działania wspomagającego proces wychowania. Stanowi swego rodzaju psychiczne wsparcie, pomoc w rozwiązywaniu problemów codziennego życia (Borecka, 2008), pozwala na kształtowanie odpowiednich postaw, umiejętności, norm społecznych i wartości (Hajzak, 2010) bez pouczania i moralizatorstwa. Należy także podkreślić, że dobór bajek terapeutycznych zależy od potrzeb, wieku, osobowości, emocji, sytuacji, w jakiej się dziecko znalazło, i celów, które

stawiamy wszelakim działaniom terapeutycznym. Powinny one również być efektem dokładnej, indywidualnej diagnozy każdego dziecka.

Im więcej czytamy, tym więcej wiemy. Dzięki literaturze wzbogacamy słownictwo, rozwijamy wyobraźnię, koncentrację, pamięć, nabywamy cech dobrego rozmówcy. Czytanie jest sposobem na nudę i daje satysfakcję pożytecznie spędzonego czasu, ułatwia nam kontakty, walkę ze słabościami i trudnościami. Rodzice, nauczyciele, terapeuci, którym ważne jest dobro dzieci, powinni zachęcać je do wspólnego czytania. Zwłaszcza obecnie, w świecie skomputeryzowanym, proponującym młodym ludziom ciekawsze formy poznawania rzeczywistości, książka, bajka powinny być najwłaściwszą alternatywą. Tylko dom rodzinny, przedszkole, szkoła, poprzez własny przykład oraz wskazywanie korzyści z indywidualnego, czy głośnego czytania, mogą rozbudzić i nauczyć dzieci korzystania z literatury dziecięcej.

Literatura

- Abramowska, J. (1991). *Polska bajka ezopowa*. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM.
- Bettelheim, B. (1996). *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*. Warszawa: Wydawnictwo WAB i Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & Co.
- Borecka, I. (2008). *Biblioterapia formą terapii pedagogicznej*. Wałbrzych: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa.
- Brett, D. (2013). *Bajki, które leczą, cz. 1 i 2*. Sopot: GWP.
- Cieszyńska, J. (2011). *Wczesna diagnoza i terapia zaburzeń autystycznych*. Kraków: Wydawnictwo Centrum Metody Krakowskiej.
- Gazda, G. Tynecka-Makowska, S. (2006). *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Chamera-Nowak, A. Ippoldt, L. (2015). *Bajka jak lekarstwo. Zastosowanie bajkoterapii w terapii pedagogicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Hajzak, H. (2010). *Biblioterapia w pracy wychowawczej z grupą dzieci w wieku przedszkolnym*. Biblioterapeuta, nr 4.
- Kruszewska, A. (2019). *Oddziaływanie bajki na życie emocjonalne dziecka kończącego roczne przygotowanie przedszkolne*. <https://sbc.org.pl/Content/296900/Pedagogika-1-2017-215-227.pdf>.
- Krzyńska, S. (2005). *Terapeutyczne aspekty poezji*. W: Krasoń K., Mazepa-Domagała B. (red.), *Wymiary ekspresji dziecięcej. Stymulacja — samorealizacja — wsparcie*. Katowice: Wydawnictwo Librus.
- Krzyżanowski, J. (1965). *Słownik Folkloru Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Łaba, A. (2011). *Zastosowanie biblioterapii w kształtowaniu zachowań przystosowawczych uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim*. Warszawa: Wydawnictwo UMCS,

- Łaba, A. (2012). *Bajki rymowane w biblioterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Impuls.
- Mikita, A. (2007). *Wędrowki po Zwierzątowie. Wierszyki i bajeczki wspomagające rozwój dziecka*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Milewska, I. (2002). *Biblioterapia a ergonomia*. Wałbrzych: Wydawnictwo UNUS. Poradnik Bibliotekarza, nr 10.
- Młynarska, M. (2002). *Przygody misia Mokrej Łapki : bajki rozwijające sprawność językową dziecka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls
- Molicka, M. (1999). *Bajki terapeutyczne część I*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Molicka, M. (2002). *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Molicka, M. (2004). *Bajki terapeutyczne. Cechy charakterystyczne, rodzaje, zastosowanie*. w: Kaja, B. (red.), *Wspomaganie rozwoju. Psychostymulacja i psychokreacja*. T. 6. Poznań: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Molicka, M. (2011). *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2011
- Ośrodek ewaluacji. (2019). *Badania efektów czytania dzieciom od urodzenia*. Warszawa 2015. http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/ckfinder_pliki/files/Badanie%20efekt%C3%B3w%20czytania%20dzieciom%20od%20urodzenia.pdf.
- Przeclawska, A. (1978). *Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Skorek, E. (2005). *Z logopedią na ty. Podręczny słownik logopedyczny*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Sławiński, J. Głowiński, M. Kostkiewiczowa, T. Okopień-Sławińska, A. (2002). *Słownik Terminów Literackich*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Smuszkiewicz, A. (2015). *Literatura dla dzieci*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Styczek, I. (1981). *Logopedia*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Szuman, S. (1960). *Wpływ bajki na psychikę dziecka*. w: *Psychologia dziecka w wieku przedszkolnym*. Warszawa: Wydawnictwo PZWS.
- Tońska – Mrowiec, A. (2005). *Językowe przygody i inne bajeczki logopedyczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.

Informacja o autorach:

dr Martyna Czarnecka, adiunkt w Katedrze Psychologicznych Podstaw Pedagogiki na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jej główne przedmioty badań i zainteresowań naukowych to psychologia kliniczna, zdrowia i terapia oraz psychoprofilaktyka społeczna.

Kontakt

e-mail: m.zelazkowska@wp.pl; adres: Wydział Nauk Pedagogicznych UKSW, ul. Wóycickiego 1/3, budynek 15, 01-938 Warszawa.

dr Mariola Żelazkowska, adiunkt na Wydziale Nauk Humanistycznych i Informatyki Akademii Mazowieckiej w Płocku. Jej zainteresowania naukowe obejmują pedagogikę specjalną, logopedię, terapię pedagogiczną. Obszarem swoich badań uczyniła także problematykę z zakresu edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej dotyczącą diagnozowania i wspomagania rozwoju dzieci z dysfunkcjami rozwojowymi.

Kontakt

e mail: m.zelazkowska@mazowiecka.edu.pl ; adres: Akademia Mazowiecka w Płocku, Wydział Nauk Humanistycznych i Informatyki. ul. Gałczyńskiego 28, 09-400 Płock.